

TARİHİ YERLEŞİMLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL DÖNÜŞÜME BAKIŞ: ANTALYA BALBEY MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Oğuzhan ÖZÇATALBAŞ¹

Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj

Mimarlığı Anabilim Dalı,

oguzhanozcatalbas@gmail.com

ORCID ID: [0000-0002-0710-2830](https://orcid.org/0000-0002-0710-2830)

Reyhan ERDOĞAN²

Akdeniz University Faculty of Agriculture,

Department of Agricultural Economics,

reyhanerdogan@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: [0000-0001-8524-4650](https://orcid.org/0000-0001-8524-4650)

Sorumlu Yazar

E-mail: oguzhanozcatalbas@gmail.com

Geliş Tarihi: 13.05.2025

Kabul Tarihi: 22.06.2025

Özet

Bu çalışma, tarihi yerleşim alanlarında sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu kentsel dönüşüm süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kentsel dönüşümün tarihsel gelişimi, sürdürülebilirlik kavramı ve ekolojik yaklaşımlarla olan ilişkisi literatürde değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir kentleşme yaklaşımı, ekolojik yapının korunması, karbon salınımının azaltılması ve kent kimliğinin devamlılığı gibi unsurlar açısından önem taşımaktadır. Genel olarak kentlerin özgün niteliklerinin kültürel miras, tarihi doku, doğal ve ekolojik değerleriyle korunarak sürdürülebilir kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Antalya Balbey Mahallesi örneği üzerinden, sürdürülebilir ve ekolojik temelli bir kentsel dönüşümün esasları analiz edilmiştir. Balbey Mahallesi, Antalya ilinin Muratpaşa ilçesinde yer almakta olup, batısında İsmet Paşa Caddesi, doğu ve kuzeyinde Fahrettin Altay Caddesi ve güneyinde ise Cengiz Toytunç Caddesi ile çevrilidir. Bu tarihi yerleşim bölgesinin güneyinde Antalya'nın kent merkezindeki en bilinen yerleşim yeri olan tarihi Kaleiçi, Sobacılar Çarşısı ve yine Kentsel Sit Alanı niteliğindeki Haşımışcan Mahallesi bulunmaktadır. Literatür incelemesi, yerel tarihsel gelişim, mekânsal analizler ve ekolojik strateji örnekleriyle desteklenen bu çalışma, Balbey özelinde öneri geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmada kentsel dönüşümün, fiziksel mekan düzenlemesinin yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutlarıyla ele alınmasının ve toplumsal katılımın sağlanmasının önemi Balbey tarihi yerleşimi üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca, kentlerin dönüşümünün; yönetim, hesap verebilirlik, katılım, şeffaflık, esneklik ve sosyal adalet ilkelerine dayanması gerektiği belirlenmiştir. Dönüşümün doğal süreçleri ve ekolojik yapıyı gözeterek, yerel özellikleri koruyarak ve kamu yararını önceleyerek yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Ekolojik Yaklaşımlar, Sürdürülebilirlik, Tarihi Yerleşim, Kentsel Planlama, Balbey Mahallesi

AN ECOLOGICAL PERSPECTIVE ON URBAN TRANSFORMATION IN HISTORICAL SETTLEMENTS: THE CASE OF ANTALYA BALBEY NEIGHBORHOOD

Abstract

This study aims to examine urban transformation processes in historical settlement areas that are compatible with sustainability principles. The historical development of urban transformation, the concept of sustainability, and its relationship with ecological approaches are evaluated in the literature. The sustainable urbanization approach is important in terms of elements such as the protection of the ecological structure, the reduction of carbon emissions, and the continuity of urban identity. In general, it is emphasized that urban transformation projects should be implemented by preserving the unique qualities of cities with their cultural heritage, historical texture, natural, and ecological values. In this context, the principles of sustainable and ecological-based urban transformation are analyzed through the case of Antalya Balbey Neighborhood. Balbey Neighborhood is located in the Muratpaşa district of Antalya province and is surrounded by İsmet Paşa Street on the west, Fahrettin Altay Street on the east and north, and Cengiz Toytunç Street on the south. In the south of this historical settlement area are the historical Kaleiçi, Sobacılar Bazaar, the most well-known settlement area in the city center of Antalya, and Haşımışcan Neighborhood, which is also a designated Urban Site Area. Supported by a literature review, local historical development, spatial analyses, and ecological strategy examples, this study aims to develop recommendations specifically for Balbey.

In this study, the importance of addressing urban transformation not only as a physical spatial arrangement but also with its economic, social, cultural, and political dimensions, and of ensuring social participation, is evaluated through the historical settlement of Balbey. Furthermore, the importance of carrying out urban transformation in historical settlements by considering the ecological structure, preserving local characteristics, and prioritizing public benefit is highlighted.

Keywords: Urban Transformation, Ecological Approaches, Sustainability, Historical Settlement, Urban Planning, Balbey Neighborhood

1. GİRİŞ

19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin etkisiyle tarımsal işgücünün yerini sanayiye bırakması, toplumsal, politik ve ekonomik yapıda önemli değişimlere yol açmıştır (Alpay, 2014). Bu değişimler, istihdam, sosyal ilişkiler ve mekân tercihleri gibi çeşitli alanlarda dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Ancak, bu süreç kentlerde hızlı nüfus artışı, çarpık ve plansız kentleşme, doğal kaynakların aşırı tüketimi ve çevre kirliliği gibi bir dizi sorunu da tetiklemiştir. Bu sorunların küresel boyutlara ulaşması, çözüm arayışlarını zorunlu kılmıştır (Atıl, 2005). Kentsel dönüşüm, bu bağlamda, kentlerdeki sorunlu alanların yeniden ele alınması ve daha sağlıklı, yaşanabilir mekanlar oluşturulması amacıyla geliştirilen proje ve uygulamaları içermektedir (Avdan, 2015). Bu çalışmada tarihi yerleşim alanlarında kentsel dönüşüm süreçlerinin sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu olarak nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışmakta olup, sürdürülebilir ekolojik yapının korunması, karbon salınımının azaltılması, kent kimliğinin devamlılığı gibi unsurlar açısından konuya farklı bir bakış getirmektedir. Buna göre Antalya'nın en önemli tarihi yerleşim yerlerinden Balbey Mahallesi örneği üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili olarak gerekli literatür incelemeleri yapılarak Balbey tarihi yerleşimi üzerinden konu ele alınmıştır.

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE TARİHİ KENTLER

Kentsel dönüşüm kavramı, zaman içinde önemli bir değişim geçirmiştir. Başlangıçta kentsel mekanların ekonomik gelişim odaklı fiziksel düzenlemeleri olarak algılanırken, 1980 sonrası dönemde küreselleşme ve sürdürülebilirlik kavramlarının etkisiyle daha geniş bir perspektife kavuşmuştur (Bogenç, 2009). Bu yeni perspektif, ekolojik, fiziksel, ekonomik, sosyal, teknolojik ve bilgi ilişkilerini içeren bütüncül bir yaklaşımı ifade etmektedir. Kentsel dönüşüm, mekânsal dönüşümün yanı sıra, kentin doğal ve kültürel yapısını, yaşayanların fiziksel, sosyal ve ekonomik geleceğini de etkilemektedir (Çelem, 1998). Bu nedenle, dönüşüm çalışmalarının kentlerin ekolojik karakteriyle birlikte sosyolojik, kültürel ve tarihi özelliklerinin de dikkate alınması gerekmektedir (Atıl, 2005).

Sürdürülebilirlik kavramı, ilk olarak Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (Bruntland Komisyonu) 1987 yılında yayınladığı "Ortak Geleceğimiz" raporuyla çevre hareketinde önem kazanmıştır. 1992'de Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda uluslararası düzeyde benimsenen bir ilke haline gelmiştir (Korkut, 2016). Sürdürülebilirlik, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümü ve ekosistemin korunması üzerine odaklanmıştır. Korkut (2017) tarafından yapılan tanıma göre sürdürülebilirlik, "çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da gözetilerek kullanılması ilkesinden ödün vermeksizin, ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü" olarak ifade edilmektedir.

2.1. Kentsel Dönüşümde Sürdürülebilirlik ve Ekolojik Stratejiler

Sürdürülebilirlik kavramının kent kavramıyla birlikte ele alınması, yeni bir olgudur. 1996 Habitat II Kent Zirvesi'nin sonuç bildirgesi olan İstanbul Deklarasyonu'nun 15. maddesi, sürdürülebilir yaşamı mümkün kılan yerleşimlerin ve yaşama mekanlarının önemini vurgulamıştır (Oğurlu, 2014). Bu durum, sürdürülebilir kentleşme olgusunu gündeme getirmiş ve "sürdürülebilirlik" ile "yaşanabilir çevre" kavramları altında kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımın gelişimine yol açmıştır. Sonuç olarak, günümüz kentlerinde sürdürülebilirlik eğilimi giderek önem kazanmaktadır (Onur, 2012).

Çevresel sorunlara "yapılı çevrenin etkisi"nin ortaya konmasıyla birlikte, ekolojik değerlere odaklanan "sürdürülebilirlik" kavramı ile kent ve kentsel dönüşüm kavramları arasında güçlü bir bağ kurulmuştur (Önem, 2005). Sürdürülebilirlik kavramı, 1990'ların sonunda kentsel dönüşüm politikaları ve projelerinde etkili bir şekilde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde, mevcut kentsel alanların iyileştirilmesi ve yeniden düzenlenmesinin önemli çevresel faydalar sağlayacağı fikri önem kazanmış ve "sürdürülebilir kentsel dönüşüm" kavramı ortaya çıkmıştır.

2000'li yılların sonlarına doğru, bu süreç küresel iklim değişikliği gündemi ve kent planlamasına etkisi bağlamında "yeşil sürdürülebilir kentsel dönüşüm" olarak daha kapsamlı hale getirilmiştir. Yeşil sürdürülebilir kentsel dönüşüm, kentlerin ekonomik rekabet gücünü desteklemeyi, yoksul ve afet riski taşıyan bölgelerde yaşayanların yaşam koşullarını iyileştirmeyi, karbon emisyonunu azaltmayı ve kentlerin çevresel performansını artırmayı hedefleyen bir süreçtir (Şahin, 2007). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projelerinin, yalnızca fiziksel mekanın yeniden düzenlenmesiyle sınırlı kalmayıp, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet ilkelerini de bünyesinde barındırması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Kentlerin yoğunlaşması, yeşil alanların azalması, yeni yerleşim alanlarının sınırlılığı, doğal ve kırsal alanların yapılaşma tehdidi altında olması, artan enerji tüketimi, karbon salınımı ve atık üretimi gibi sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, kentsel dönüşüm sürdürülebilir yerleşimlere geçiş için önemli bir araç ve fırsat olarak değerlendirilmektedir (Ulubaş, 2017). Bu nedenle, kentlerin özgün nitelikleri ve tarihi dokusu dikkate alınarak, doğal, tarihi ve kültürel yapıyı koruyan, sosyal ve ekonomik yapıyı güçlendiren, kent mimarisini, estetiğini ve kimliğini önemseyen kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması büyük önem taşımaktadır (Akkoç, 2018). Bu tür projelerin, kentlerin yalnızca fiziksel mekanını değil, aynı zamanda sosyal dokusunu, kültürel mirasını ve ekolojik dengesini de gözeterek, daha yaşanabilir ve sürdürülebilir kentsel çevrelerin oluşturulmasına katkı sağladığını belirtmek gerekir.

Kentlerin dönüşümü, yaşam kalitesine sahip mekânlar ve sürdürülebilir çevre hedefleri doğrultusunda; yönetim, hesap verebilirlik, katılım ve kapsayıcılık, şeffaflık, esneklik ve sosyal adalet ilkelerine dayanan, doğal süreçleri ve ekolojik yapıyı göz ardı etmeyen, yerelin özelliklerini koruyan ve kamu yararına öncelik veren bir anlayışla yapılmalıdır. Kentsel dönüşüm, fiziksel mekan düzenlemesi olması yanında ekonomik, sosyal, kültürel, politik yönleri ile birlikte toplumsal katılımın sağlandığı bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak yapıldığı sürece sürdürülebilirliği mümkündür. Kentsel dönüşüm tasarım ve planlama aşamalarında kent mimarisi, kent kimliği ve kent estetiği göz önüne alınarak yapılan projeler özgün olabilmektedir (Uzun vd., 2018). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm süreçlerinde yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınması, kültürel mirasın korunması ve çevreye duyarlı uygulamaların benimsenmesi, dönüşümün başarısı ve kentin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda kentsel dönüşümde uygulanabilecek ekolojik stratejiler, Korkut vd. (2018) tarafından derlenen stratejiler çerçevesinde konu aşağıda tartışılmaktadır.

Kentsel dönüşümde uygulamaya konulabilecek ekolojik stratejiler (Korkut vd., 2018)

Doğal ve Kültürel Kaynakların Etkin Kullanımına Yönelik Stratejiler
• Yerel ekolojik şartlara (topoğrafya, toprak, mikro klima vb.) uygun tasarım, • Yaşam alanlarında, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanım stratejilerini belirleyerek ekolojik ayak izinin küçültülmesi, • Yapıların kompakt biçimde ve geri dönüştürülebilir, yerel malzemeler ile üretilmesi, • Yapı tasarımlarında enerji korunumu için; yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, doğrusal yerine kompakt planlama modellerinin tercih edilmesi, • Yağmur hasadı uygulamalarının gerçekleştirilmesi, • Yeşil alan - yapı yoğunluğu dengesinin sağlanması, • Maliyeti ve bakımı ihtiyacı yüksek olmayan, enerji tüketimini azaltacak yörelin ekolojik yapısına uyumlu bitkisel materyaller ile sürdürülebilir tasarımlar yapılması, • Kentin tarihi ve kültürel değerleri ile yerel kimliğin tasarımda ön planda tutulması, • Kentin özelliğini, mimari ve çevresel değerlerini vurgulayacak, imajını kuvvetlendirecek kentsel dönüşüm uygulamaları yapılması, • İnşaat alanlarında, öncelikle üst toprağın ayrılarak muhafaza edilmesi, • Yapısal ve bitkisel uygulamalarda yerel iklimleri yararlanılması, • Kent içinde ve yakın çevresinde kalmış olan tarım topraklarının en değerli doğal değerler olarak "tarımsal sit" kategorisine alınarak korunmaya alınması, • Kent içerisinde, kamuya ait yeşil alanlarda ve özellikle konut bahçelerinde insanlara fayda sağlayan bitkilerin kullanılması, permakültür çalışmalarına önem verilmesi, • Organik atıkların biriktirilerek kompost haline dönüştürülmesinin yerel yönetimler tarafından desteklenmesi,
Alt Yapıya Yönelik Stratejiler
• Kentsel alt yapıyı oluşturan; elektrik, su, kanalizasyon, doğal gaz, yangın, haberleşme vb. gibi sistemler içinde yol ağaştırılmasının da bu sistem içinde yer alması, • Doğayı model alan; suyun verimli şekilde kullanıldığı, sürdürülebilir yağmur suyu yönetimi için yeşil altyapı sistemlerinin oluşturulması (Yeşil çatı ya da eko çatılar, yağmur suyu buruşunun atık su kanalından ayrılması, yağmur suyu tutma havzaları, göletler, doğal yağmur suyu toplama, dağıtma drenaj sistemleri vb.), • Yeşil alanların etkin kullanılması (kurakçıl peyzaj tasarım, yerel bitki kullanımı, malçlama, gölgeleme), • Kentsel ısı adası oluşumuna karşı önlemlerin alınması (yeşil doku, geçirimsiz yüzeyler, ısıyı yansıtan renk ve dokudaki malzemeler vb.)

Sürdürülebilir Ulaşım Sistemine Yönelik Stratejiler

- Kentsel alanlarda yaya öncelikli ulaşım tipinin benimsenmesi,
- Özel araç kullanımı kısıtlanarak fosil yakıt tüketiminin azaltılması,
- Bisiklet kullanımını teşvik edilmesi
- Toplu taşıma sistemlerinin yeterli miktarda ve uygun konforda olması.

Korkut vd. (2018) tarafından sunulan ekolojik stratejiler, kentsel dönüşüm süreçlerinde çevresel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla çok boyutlu bir yaklaşım benimsemektedir. Bu stratejiler; doğal ve kültürel kaynakların etkin kullanımı, altyapı sistemlerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir ulaşım modellerinin geliştirilmesi olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Kısaca değerlendirmek gerekirse; doğal ve kültürel kaynakların etkin kullanımı başlığı altında, yerel ekolojik koşullara uyum sağlayan tasarımlar, doğal kaynakların verimli kullanımı, atık yönetimi, enerji tasarrufu ve kültürel mirasın korunması gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Altyapı Sistemlerinin İyileştirilmesi başlığı altında, kentsel altyapının (su, enerji, ulaşım vb.) ekolojik prensiplerle entegrasyonunu, yeşil altyapı çözümlerinin uygulanmasını ve kentsel ısı adası etkisinin azaltılması öne çıkmaktadır.

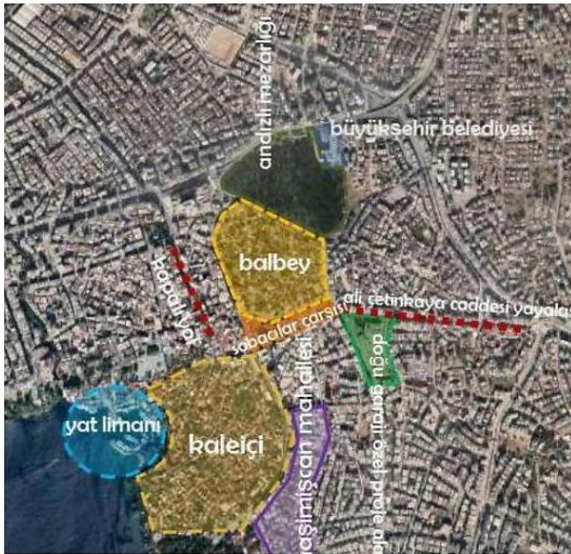
Yine Sürdürülebilir Ulaşım Modellerinin Geliştirilmesi başlığı altında ise; yaya ve bisiklet kullanımının teşvik edilmesi, toplu taşıma sistemlerinin iyileştirilmesi ve özel araç kullanımının azaltılması gibi stratejiler yer almaktadır. Sonuç olarak, Korkut vd. (2018) tarafından ortaya konulan bu stratejilerin, kentsel dönüşüm projelerinin ekolojik sürdürülebilirliğini artırmada ve kentlerin yaşanabilirliğini iyileştirmede bütüncül bir çerçeve sunduğu söylenebilir.

3. BALBEY MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Antalya, Türkiye'nin güneybatısında konumlanmakta olup, Akdeniz kıyısında yer alan ve "Teke Yöresi" olarak bilinen bölgenin önemli bir kentidir. Kentin idari birimi olan Muratpaşa ilçesinde bulunan Balbey Mahallesi, batıda İsmet Paşa Caddesi, doğu ve kuzeyde Fahrettin Altay Caddesi ve güneyde Cengiz Toytunç Caddesi ile sınırlanmaktadır. Bu bölgenin güneyinde, kentin tarihi ve kültürel mirası açısından önem taşıyan Kaleiçi, Sobacılar Çarşısı ve Haşımışcan Mahallesi Kentsel Sit Alanı yer almaktadır (Çolak, 2019). Kaleiçi, Antalya'nın en tanınmış tarihi yerleşim yeri olmakla birlikte, Balbey Mahallesi bu tarihi dokuyu tamamlayan ve yerel kimliğin devamlılığı açısından önemli bir role sahiptir. Bu kapsamda çalışma, tarihi yerleşim alanlarında sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu kentsel dönüşüm süreçlerini Balbey Mahallesi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır.

3.1. Balbey Yerleşiminde Tarihsel Gelişimi

Balbey Mahallesi'nin tarihsel gelişimi, Antalya'nın kentsel büyüme dinamikleri, mekansal dönüşümleri ve kültürel katmanlaşması açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Bu süreçte mahalle, Antalya'nın genel kent tarihi içinde önemli bir yere sahip olmuş, zaman içinde geçirdiği fiziksel ve mekansal değişimlerle dikkatleri çekmiş ve Antalya'nın kültürel kimliğinin oluşumunda ve değişiminde belirleyici bir rol oynamıştır (Çolak, 2019). Ancak bu tarihsel gelişim, kentsel büyüme, koruma çabaları ve sosyo-ekonomik değişimlerin mahalle üzerindeki etkilerini de beraberinde getirerek çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açtığını da belirtmek gerekir.

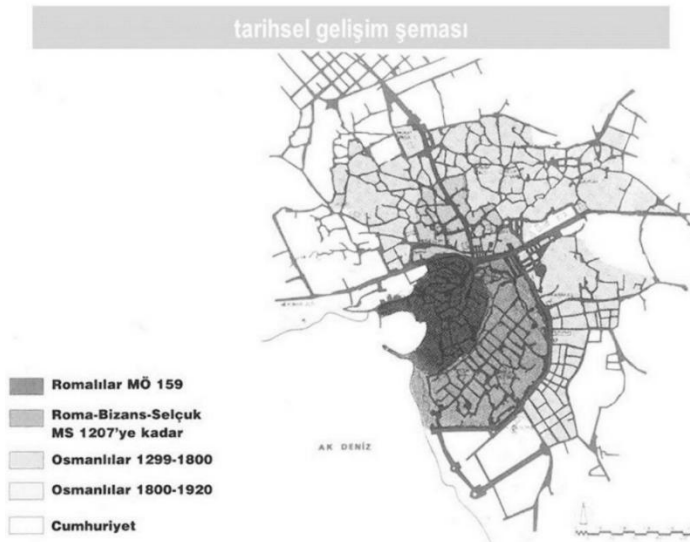
Şekil 1. Antalya'da Balbey Mahallesi'nin Konumu

Antalya, Türkiye'nin güneybatısında konumlanmakta olup, Akdeniz'in kuzey kıyısında yer almakta ve Anadolu'nun "Teke Yöresi" olarak bilinen bölgenin merkezi konumunu işgal etmektedir. Coğrafi olarak kent, doğuda Mersin ve Karaman, batıda Muğla, kuzeyde ise Burdur, Isparta ve Konya illeri ile komşudur. Şekil 1'de verildiği gibi Antalya ilinin Muratpaşa ilçesinde yer alan Balbey Mahallesi'nin planlama alanı, batıda İsmet Paşa Caddesi, doğu ve kuzeyde Fahrettin Altay Caddesi ve güneyde ise Cengiz Toytunç Caddesi ile sınırlanmaktadır. Bölgenin güneyinde, Antalya'nın turizm ve kültür açısından sembolik öneme sahip 3. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı olan Kaleiçi, Sobacılar Çarşısı ve Kentsel Sit Alanı statüsündeki Haşimişcan Mahallesi bulunmaktadır (Çolak, 2019).

Şekil 2. Antalya Kentinin Gelişim Süreci Şeması

Antalya bir kıyı kenti olması dolayısı ile yerleşim liman ve çevresinde kurulmuştur. Kalın sur duvarları ile korunan kent, Osmanlı hakimiyetinden sonraki güvenlik ortamı içerisinde, 15. yy sonlarından itibaren kale dışına taşmıştır. Sur dışındaki bu yoğunluk topografyaya uygun olarak, Şekil 1'de verildiği gibi limanı çevreleyen sura neredeyse radyan bir şekilde gelişim göstermiştir (Yılmaz, 2002). Genel olarak konut alanlarının Haşimişcan ve Balbey Mahallesinde, ticaret alanlarının ise Kalekapısı bölgesinde konumlandığı bilinmektedir. Balbey Mahallesi'nin bir diğer ismi ise Baba Beğ olup adını Osmanlı valilerinden Bali Bey tarafından yaptırılan camiden aldığı düşünülmektedir (Anonim, 2018). Bu kentsel yayılma sürecinin, Antalya'nın hem fiziksel büyümesini hem de sosyo-mekânsal yapısının farklılaşmasını beraberinde getirdiği söylenebilir (Şekil 2).

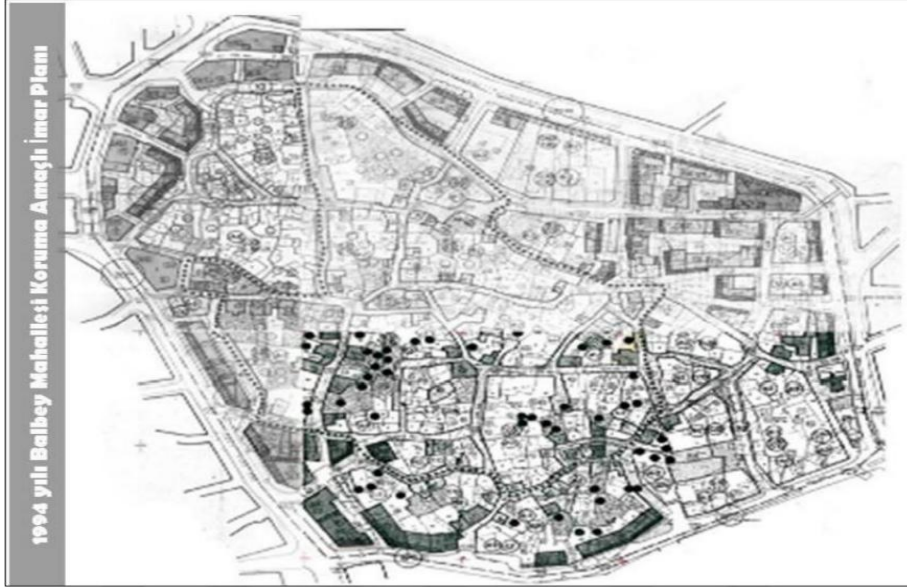
Şekil 3. Antalya kentinin tarihsel dönemlere göre gelişim şeması

Aru'nun 1998 yılında yaptığı "Türk Kent Dokularının İncelenmesi ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması" çalışmasında Antalya kentinin dönemlere göre gelişim şeması hazırlanmıştır (Şekil 3). Yapılan bu çalışmada Yat Limanı ve çevresinin Romalılar dönemi (MÖ 159), Limanın güneydoğusunda bulunan Haşimişcan Mahallesi'nin Roma -Bizans -Selçuk Dönemi (MS 1207), Kalekapısı ve Balbey Mahallesi'nin bir kısmının bulunduğu alanın Osmanlı Döneminde (1299 - 1800) gelişim gösterdiği aktarılmaktadır (Çolak, 2019).

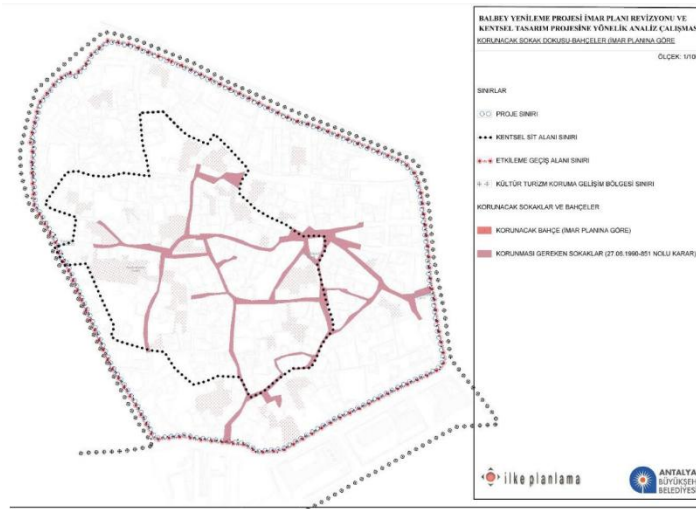
Şekil 4. 1980 yılına ait 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı

Antalya'nın bilinen en eski imar planının 25 Mart 1920 yılında İtalyan Mühendis G. Scarpa tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Hazırlanan imar planı paftası daha çok dönemin mevcut arazi kullanımını gösteren bir çalışma olarak değerlendirilmektedir (Gül, 2008). Cumhuriyet dönemi Antalya'sının ilk imar planı ise 1955 yılında İller Bankası tarafından Türkiye çapında düzenlenen "Antalya İmar Planı" yarışması sonucunda elde edilmiştir (Çolak, 2019). 1977 yılında Antalya İmar Planları serbest şehir plancısı Zühtü Can'a verilmiştir. Antalya'nın ilk analitik etütler ile hazırlanmış kapsamlı imar planı olma özelliğine sahip 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı 1979 yılında Antalya Belediyesi Meclisince uygun bulunmuş, 1980 yılında İmar ve İskan Bakanlığınca onanmıştır (Çolak, 2019). Şekil 2'de 1980 yılına ait 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı'nda Balbey Mahallesi'nin mevcut yapılaşma ve yol dokusunu gösteren harita verilmiştir (ABB, 2013).

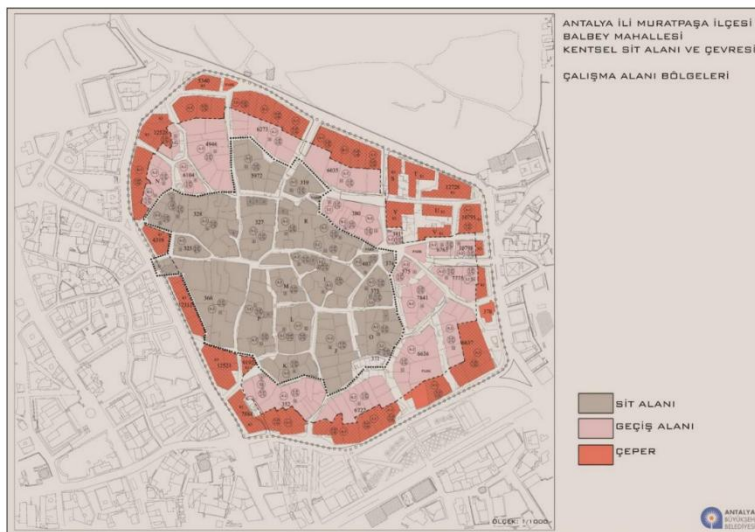
Şekil 5. 1994 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı

Şekil 5'te 1994 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı (ABB, 2013) verilmiştir. 1983 yılında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu ile birlikte kentte turizmin gelişmesi, turizme hizmet eden hizmetler sektörünün gelişmesi, ticari faaliyetlerin artması gibi nedenlerle kente göç artmış 1990 yılına gelindiğinde Antalya Türkiye'nin en çok nüfus artış hızına sahip kenti olmuştur (Anonim, 2018). 1990 yılında Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilen Balbey Mahallesi'ne ilişkin hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca 06.01.1994 tarih ve 2098 sayılı karar ile uygun bulunmuştur (Anonim, 2018).

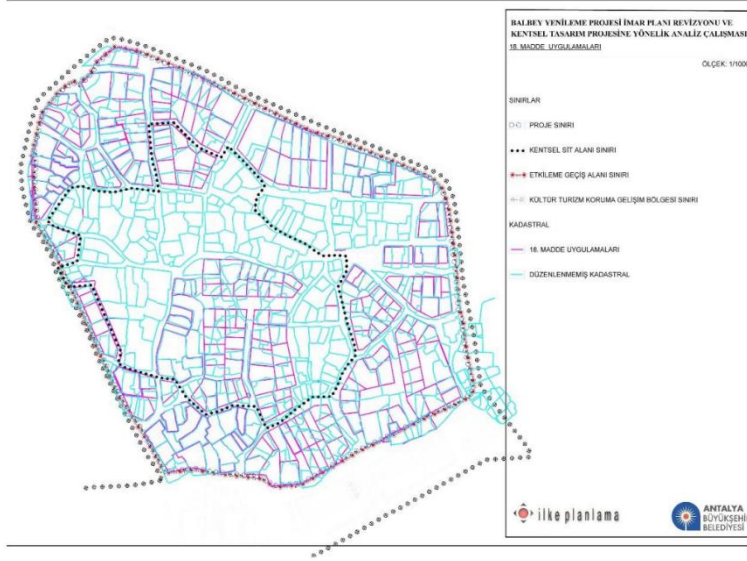
Şekil 6. 1994 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı (ABB, 2013)

Sokak dokusu ve mahalle bütünlüğü olarak dönemin özgün yerleşme karakterine sahip olan Balbey Mahallesinde (Şekil 6), Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 27.06.1990 tarih ve 851 sayılı kararı ile korunması gerekli sokaklar belirlenmiş, korunacak yollar ve korunması gerekli kültür varlıkları tescil edilmiş; yürürlükteki imar planlarının iptal edilerek bu alandaki Koruma Amaçlı İmar Planı’nın hazırlanmasına, bu planlar hazırlanıncaya kadar kurul görüşü olmadan uygulama yapılmamasına karar verilmiştir (Anonim, 2018).

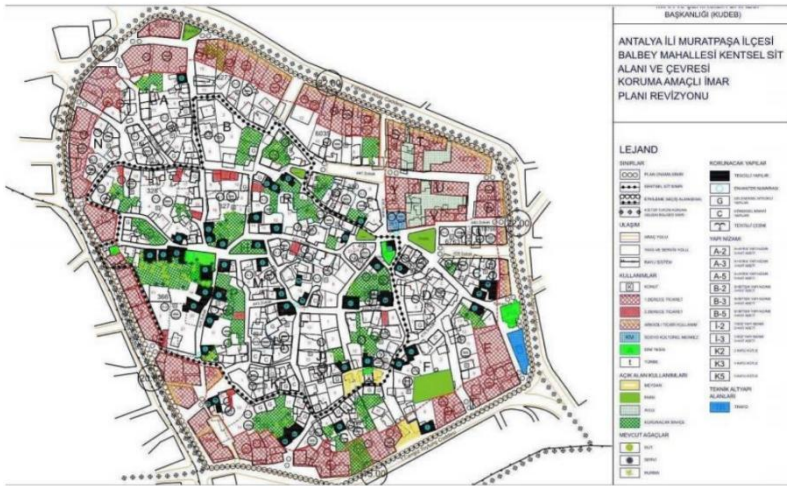
Şekil 7. 1994 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı

27.06.1990 tarih ve 851 sayılı kararın geçerliliğinin kabul edildiği 29.01.1992 tarih ve 1300 sayılı karar ile de “Kentsel Sit Alanı ve Etkileme Geçiş Alan” sınırları belirlenmiştir .Belirlenen “Kentsel Sit Sınırı” Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 21.05.2012 tarihli 619 sayılı ve 06.05.2013 tarihli 1665 sayılı kararları ile genişletilmiştir. 1990 yılında Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilen Balbey Mahallesiine ilişkin hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’na 06.01.1994 tarih ve 2098 sayılı karar ile uygun bulunmuştur (ABB, 2013; Anonim, 2018b).

Şekil 8. 2013 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı (ABB, 2013)

2000’li yıllara gelindiğinde kent merkezi, turizm ilanı ve beraberinde gelen göç faktörünün etkisi ile yetersiz kalmış, bütüncül bir planlama yapılmadan kullanımlara devam edilmesi koruma ve kullanma dengesi içerisinde çözümlenmesi zor problemlere neden olmuştur. 2013 yılında onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planına esas imar uygulaması, planlama alanında çeşitli tarihlerde yapılmış farklı zayıf oranları ile düzenlenen 18. Madde uygulamaları nedeni ile hazırlanamaz hale gelmiştir. Bu kapsamda uygulama yapılamayan plan üzerinde projelendirme yapmak oldukça güç hale gelmiş ve merkezi idarelerce yeni yöntem arayışlarının zemini oluşmuştur (Anonim, 2018b).

Şekil 9. 2013 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu (ABB, 2013)

Balbey tarihsel gelişimi Şekil 9’da yer almaktadır (ABB, 2013) Buna göre, bölgenin geleneksel yerleşme karakterine göre planlanmaya ve Koruma-kullanma dengesi kurulmaya çalışıldığı, tescil kararlarının aynen korunduğu, tescile uygun kültür varlıkları önerisinin getirildiği 2013 yılı Balbey Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı açıklama raporunda aktarılmaktadır. Ayrıca raporda plan, uygulama parselasyon çalışmaları ile Koruma amaçlı plan kararlarının bütünleştirilemediği, uygulama sonrası oluşan yapı adaları Koruma Kurulunca onanan parsel kararları arasındaki çelişkiler nedeniyle net uygulama kararları verilemez ve plan uygulanamaz hale geldiği ifade edilmektedir (Anonim, 2013).

3.2. Balbey'in Yenileme Alanı

Balbey'in yenileme alanı ilanına yönelik olarak Şekil 10'da yer almaktadır. Balbey Mahallesi'nde 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında 16 ha'lık alan "Yenileme Alanı" ilan edilmiştir.

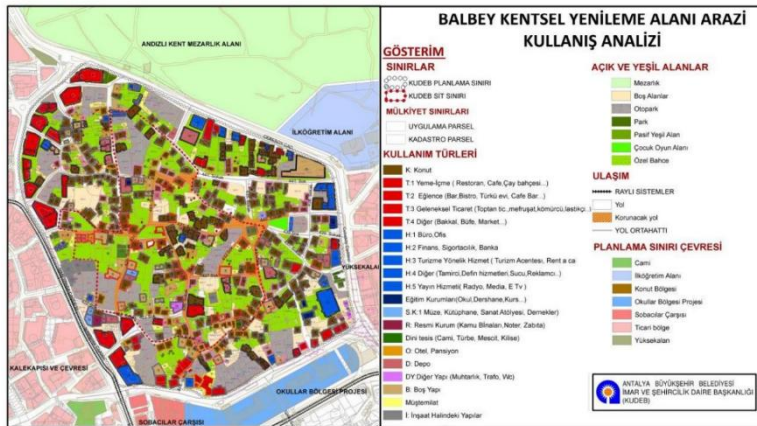
Şekil 10. 2013 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Kentsel Sit ve Etkileme Geçiş Alanı

2018 yılında onaylanan Balbey Mahallesi 1. Etap Koruma Amaçlı İmar Planları Açıklama Raporunda belirtilen "Yenileme Alanı" ilanının gerekçeleri ise aşağıdaki maddeler ile özetlenebilir (Çolak, 2019):

- Alanın yıpranmış ve kentsel sit özelliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olması
- Koruma Amaçlı İmar Planının alan içerisinde problemlerin çözümü için yeterli metot olamaması
- 5366 sayılı yasa kapsamında "Proje yönetimi, alan yönetimi, kamulaştırma işlemleri, mülkiyet çözümü, yatırımcının tanımlanması, uygulama projelerinin hazırlanması ve örgütlenmenin kurgulanması gibi süreçlerin" tanımlandığı bir yönetim modelini içeriyor olması.

3.3. Balbey Mahallesi'ne ilişkin Mekansal Veriler

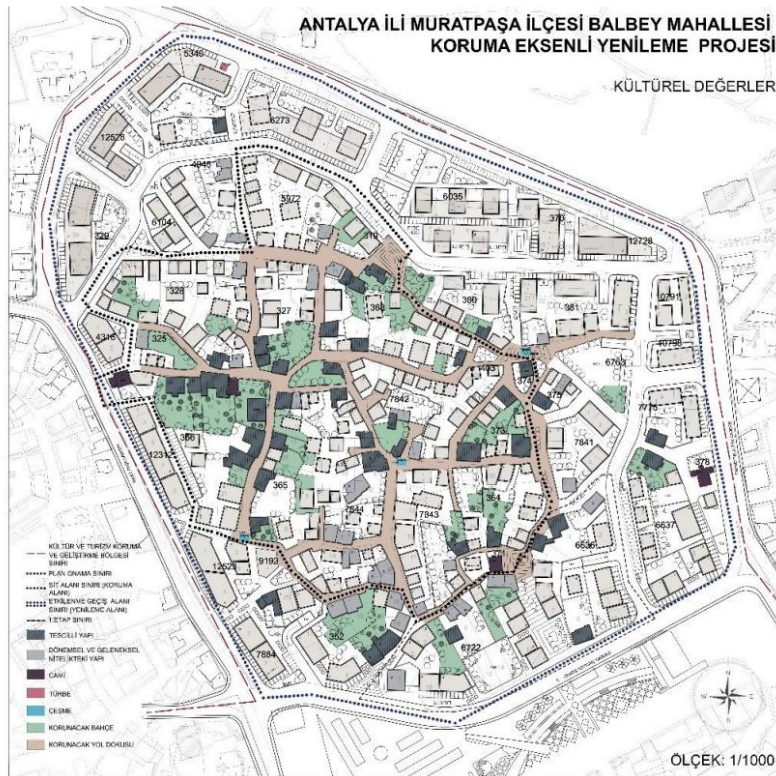
Balbey Mahallesi'ne ilişkin mekansal veriler, arazi kullanımından yapı tipolojisine ve fiziksel durumuna kadar çeşitli özellikleri içermekte olup, bu bölümde mahallenin kentsel dokusunu ve mekansal özelliklerini anlamak için önemli bilgiler sunulmaktadır; bunlar arasında arazi kullanımı, tescilli yapılar ve genel yapı durumu analizleri yer almaktadır.

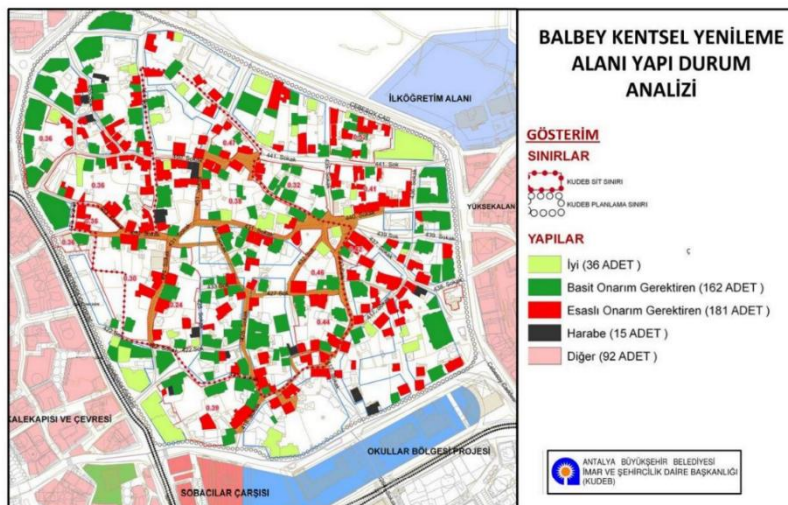
Şekil 11. 2015 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu

Buna göre Balbey mahallesine ilişkin mekansal veriler Şekil 11, 12 ve 13'te verilmiştir. Arazi kullanımı incelendiğinde Sit Alanı içerisinde kalan bölümün genel olarak konut fonksiyonunda olduğu görülmektedir (Şekil 11). Etkileme geçiş alanının zemin kat genel kullanımı da ticaret olup üst katlarda ise büro ofis ve konut kullanımının da olduğu tespit edilmiştir (ABB, 2013; Anonim, 2013).

Proje alanında toplam 43 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Bu varlıkların 3'ü çeşme olup 40 adet yapının da 3 tanesi yıkıldığı için alanda yer almamaktadır (Şekil 12). Tescilli kültür varlığı niteliğindeki bu yapılar, İki katlı, tek veya çift cumbalı, cumbaaltı silmeli ya da ahşap kaplamalı, dış cephelerdeki saçak tavanları dahil hemen hemen bütün tavanlar ahşap süslemelere sahip, özellikle çıtalarla yapılan ahşap süslemeli çoğu özel bahçeli yapılardır (Anonim, 2013).

Şekil 12. 2015 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu.

Şekil 13. 2015 yılı 1/1000 ölçekli Balbey Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu

Proje alanındaki yapı durum analizine bakıldığında 15 adet harabe, 181 adet esaslı onarım gerektiren yapı, 162 adet basit onarım gerektiren yapı, 36 adet iyi durumda yapının bulunduğu Şekil 13'te görülmektedir. Tescilli yapıların genel durumuna bakıldığında ise geneli itibari ile esaslı onarım gerektiği görülmektedir (Anonim, 2013).

Yukarıda anlatılan süreç değerlendirildiğinde; Balbey Mahallesi'nin, Antalya'nın tarihi ve kültürel mirası içinde önemli bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Mahallenin özgün sokak dokusu, geleneksel mimari özellikleri ve tescilli kültür varlıkları, bu önemi desteklemektedir. Ancak, zaman içinde yaşanan kentsel değişimler, nüfus artışı ve ekonomik faktörler, Balbey Mahallesi'nde fiziksel yıpranma ve işlevsel sorunlara yol açmıştır. Özellikle, yapıların önemli bir kısmının onarım gerektirmesi ve bazı yapılarının harabe durumda olması, mahallenin acil bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu durum, kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinin, hem mahallenin tarihi ve kültürel değerlerini koruma hem de yaşam kalitesini artırma hedeflerini bir arada yürütmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.4. Balbey Mahallesi'ne ilişkin Mevcut Durum Görseller Mekansal Veriler

Balbey Mahallesi'nin mekansal özelliklerini ve kentsel dokusunu görsel olarak belgelemek ve analiz etmek amacıyla bu fotoğraflar derlenmiştir. Bu görseller, mahallenin fiziksel yapısını, mimari karakterini ve kentsel dönüşüm bağlamındaki potansiyelini ve sorunlarını anlamak için önemli bir araçtır. Balbey Mahallesi, "sokak dokusu ve mahalle bütünlüğü olarak dönemin özgün yerleşme karakterine sahip" bir alandır. Bu özgünlük, fotoğraflarda açıkça görülebilir: dar ve kıvrımlı sokaklar, birbirine yakın konumlanmış tarihi evler, mahalle ölçeğinde insan ilişkisini destekleyen mekanlar yer almaktadır. Fotoğraflar, geleneksel ahşap evleri, tarihi camileri ve genel olarak kentsel sit alanı karakterini yansıtan yapıları içermektedir. Özellikle, cumbalı evler, ahşap işçiliği detayları ve eski taş yapılar, Balbey'in tarihi derinliğini ve kültürel önemini gözler önüne sermektedir. Bu fotoğraflar, mahallenin fiziksel yapısının korunması ve kentsel dönüşüm projelerinin bu dokuyu nasıl etkilemesi gerektiği konusunda önemli mekansal veriler sunmaktadır. Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun bu sokakları ve yapıları koruma altına alma kararının ne kadar yerinde olduğu, fotoğraflarla bir kez daha kanıtlanmaktadır.

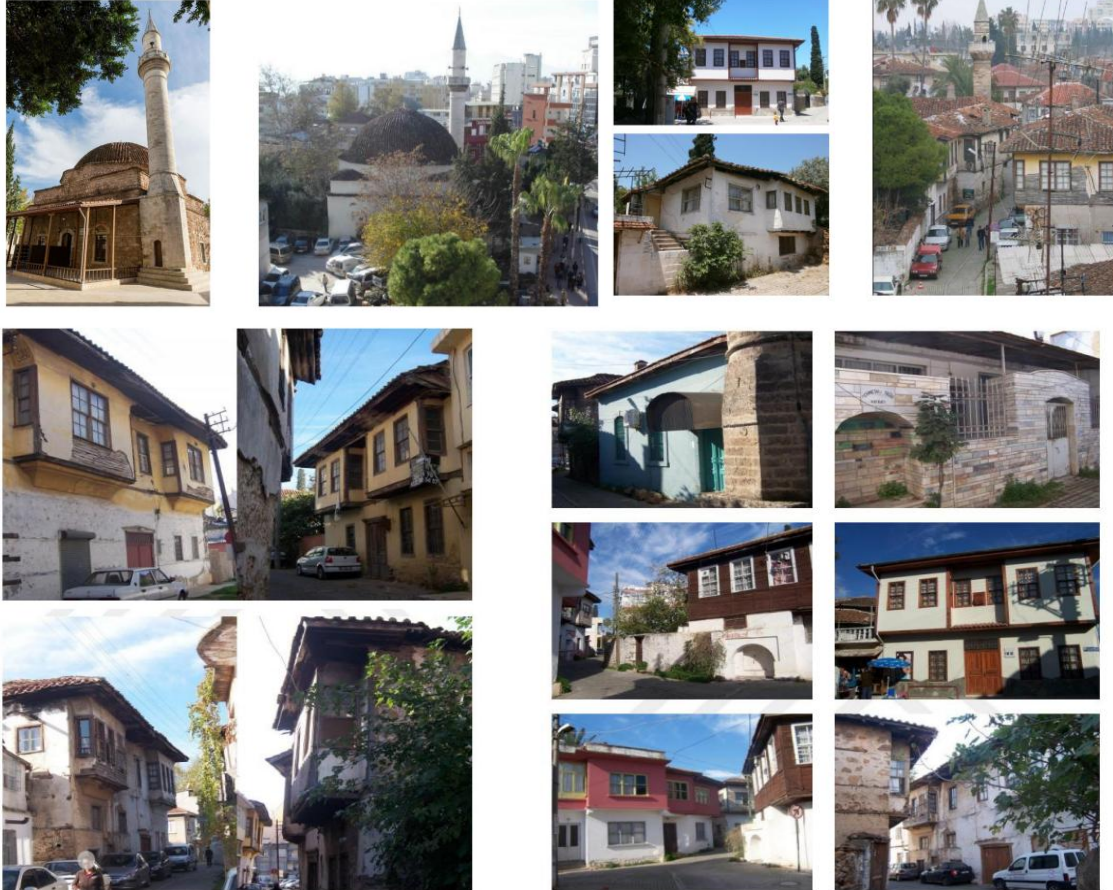

ABB Arşivi

Görsel materyal aynı zamanda Balbey Mahallesi'nin karşı karşıya olduğu sorunlara da ışık tutmaktadır. Bazı fotoğraflarda görülen yıpranmış yapılar, bakımsız cepheler ve terk edilmişlik izleri, mahallenin yenilenme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ancak, bu yenilenme sürecinde, mahallenin özgün karakterinin ve tarihi dokusunun korunması büyük önem taşımaktadır. Fotoğraflar, kentsel dönüşüm projelerinin tasarımında, yerel mimari unsurların ve sokak dokusunun dikkate alınması gerektiğini açıkça göstermektedir. Bu görseller, Balbey'in sadece fiziksel bir mekan değil, aynı zamanda kültürel bir miras olduğu gerçeğini vurgulayarak, sürdürülebilir ve hassas bir dönüşüm yaklaşımının gerekliliğini desteklemektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma tarihi yerleşim alanlarında sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu kentsel dönüşüm süreçlerini Balbey Mahallesi üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Buna göre, tarihi kent dokusuna sahip Antalya'nın Balbey Mahallesi'nde yürütülen kentsel dönüşüm projesini, sürdürülebilirlik ilkeleri ve ekolojik yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmeler ve değişimler ortaya konulmuştur. Antalya'nın Balbey Mahallesi, Antalya'nın kent kimliğinde önemli bir yer tutan, özgün mimari özellikleri ve tarihi sokak dokusuyla dikkat çeken bir alandır. Ancak, zaman içinde yaşanan kentsel gelişim, nüfus artışı ve sosyo-ekonomik değişimler, mahallede fiziksel yıpranma, işlevsel sorunlar ve sosyal zorlukları beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projesi, mahallenin yeniden canlandırılması ve geleceğe taşınması açısından önemli bir müdahale olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada ele alınan 1. Etap Balbey Kentsel Yenileme Projesi'nin, Cengiz Toytunç Caddesi üzerinde yer alması ve projenin diğer etaplarına öncülük etme potansiyeli taşıması, bu etabın kritik önemini ortaya koymaktadır. Projenin temel amacı, kentin yoğun ticaret bölgelerine yakın olmasına rağmen mevcut durumda bir çekim merkezi olmaktan uzak olan bu alanı, ticari sürekliliğin sağlandığı, mikro ölçekte bir ticaret ve turizm bölgesi haline getirmektir. Bu amaç, kentsel dönüşümün ekonomik boyutunu vurgulamakla birlikte, sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alınması gereken çevresel ve sosyo-kültürel boyutları da içermektedir.

Tarihi bir yerleşim alanında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde, sürdürülebilirlik ve ekolojik yaklaşımların benimsenmesi, projenin başarısı ve uzun vadeli etkileri açısından hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Balbey Kentsel Yenileme Projesi'nde kültürel mirasın korunması, ekolojik tasarım ilkelerinin benimsenmesi, sosyal katılımın sağlanması ve ekonomik canlılığın desteklenmesi gibi hususların dikkate alınması gerekmektedir. Proje sürecinde, tescilli kültür varlıklarının korunması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınması ve yerel ekonomiyi destekleyici stratejiler geliştirilmesi gibi unsurlar, sürdürülebilir bir kentsel çevre oluşturulmasına ve sosyal uyumun sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Antalya Balbey Mahallesi Kentsel Yenileme Projesi, tarihi bir yerleşim alanında gerçekleştirilen kentsel dönüşümün karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu ortaya koymaktadır. Projenin başarısı, sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi, kültürel mirasın korunması, ekolojik tasarımın uygulanması ve sosyal katılımın sağlanması gibi unsurların bir arada ele alınmasına bağlıdır. Sonuç olarak bu çalışma, Balbey örneği üzerinden, tarihi yerleşimlerde sürdürülebilir kentsel dönüşümün temel ilkelerine ve stratejilerine dikkat çekerek, yapılmakta olan gelecekte yapılacak olan benzer projeler için bir kaynak olması beklenmiştir.

KAYNAKÇA

- ABB (2013). Antalya Balbey Mahallesi Kentsel Sit Alanı ve Çevresi 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı – Antalya Büyükşehir Belediyesi Plan Raporu. KUDEB. İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı.
- Akkoç, Y. S. (2018). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliğine Etkileri. ÇYYD, Cilt 27(1), 23-51.
- Alpay, C. O. (2014). Bir Kentsel Dönüşüm Fırsatı: Ekolojik Peyzaj. www.ekoyapidergisi
- Anonim. (2013). Balbey Mahallesi 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Revizyonu Açıklama Raporu. Antalya Büyükşehir Belediyesi.
- Anonim. (2018a). Antalya Kent Merkezi Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgesi Antalya İli Muratpaşa İlçesi Balbey Kentsel Sit Ve Etkileme Geçiş Alanı 1/5000 Ölçekli 1.Etap Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Revizyonu Plan Açıklama Raporu. Antalya Büyükşehir Belediyesi.

- Anonim. (2018b). Antalya Kent Merkezi Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgesi Antalya İli Muratpaşa İlçesi Balbey Kentsel Sit Ve Etkileme Geçiş Alanı 1/1000 Ölçekli 1.Etap Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Revizyonu Plan Açıklama Raporu. Antalya Büyükşehir Belediyesi.
- Aru, K.A. (1998) Türk Kenti-Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması. Yapı endüstri Merkezi Yayınları, 1998, İstanbul.
- Atıl, A., Gülgün, B., & Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı: 4, s.215-226.
- Avdan, Y. Z., Yıldız, D., & Çabuk, A. (2015). Yağmur Suyu Yönetimi Açısından Yeşil Altyapı Sistemlerinin Değerlendirilmesi. International Sustainable Buildings Symposium, 28-30 Mayıs 2015.
- Bogenç, Ç. (2009). Trabzon Zağnos Vadisi Kentsel Dönüşüm Örneğinin Kentsel Peyzaj Planlama Açısından Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çelem, H. (1998). Sorunlu Alanlarda Bitkilendirme Tekniği. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayın No: 1047, Ders Kitabı. 304, Ankara.
- Çolak M., (2019) Kentsel Yenileme Alanı İlan Edilen Kentsel Sit Alanlarının Planlanmasında Bir Yöntem Arayışı: Balbey Örneği
- Gül M., (2008) "Tarihi Kent Merkezlerinde Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Antalya Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye, 2008.
- Korkut, M. (2016). Sürdürülebilirlik Kavramı ve Gelişimi. İdeal Kent Dergisi.
- Korkut, M., Yılmaz, B., & Şahin, S. (2018). Ekolojik Kentsel Dönüşüm ve Peyzaj Yaklaşımları. Kent ve Çevre Dergisi, 11(1), 15-32.
- Onur, B.E. (2012). Peyzaj Tasarım ve Yönetiminde Ekolojik Yaklaşım. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 2(5), 245-252.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-Kent İmajı-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 13(26), 275-293.
- Onur, B. E. (2012). "Peyzaj Tasarım ve Yönetiminde Ekolojik Yaklaşım ve Sürdürülebilir Kent Hedefine Katkıları", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt.2, Sayı. 5, s. 245-252.
- Önem, A. B. ve Kılınçaslan, İ. (2005). "Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik" , İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama ve Tasarım, Cit. 4, Sayı.1, s. 115-125.
- Şahin, E. ve Dostoğlu, N. (2007). "Kentsel Mekan Tasarımında Doğal Verilerin Kullanımı". Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt. 12, Sayı. 1, s. 29-40.
- Ulubaş H. A., & Buldurur, M. B. (2017). Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm İçin Performans Göstergeleri. Planlama dergisi. 27(3), s. 222-235.
- Uzun, S. M. Yılmaz Kaya, K. Uzun Yüksel. (2018). Kentsel Dönüşümde Kentsel Kimliğin Sürdürülebilirliği. https://www.researchgate.net/publication/371340535_Kentsel_Donusumde_Kentsel_Kimligin_Surdurulebilirligi
- Yağcı, Ö. 2009, Antalya Tarihi Kent Merkezi Gelişim Süreci, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Antalya
- Yılmaz, L. (2002). Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi: 16. Yüzyılın Sonuna Kadar. Türk Tarih Kurumu Basımevi.